

SILEXUL DE TIP „BALCANIC“

EUGEN COMȘA

Studierea amănunțită a materialelor descoperite în numeroasele așezări neolitice răspândite pe întreg întinsul țării noastre, pune probleme din cele mai diverse. Între acestea una deosebit de atrăgătoare este aceea a studierii materiilor prime folosite de oamenii comunităților neolitice pentru realizarea uneltelor lor¹.

Dintre diferitele roci silexul a avut o foarte largă răspândire, unelte din această rocă, în proporții variabile, fiind descoperite în toate așezările neolitice.

În stadiul actual al cercetărilor, în funcție de structura, caracteristicile și culoarea rocii, am deosebit în diferite regiuni ale țării, o serie de categorii de silex (subînțelegând și rocile înrudite)². În numeroase așezări s-au folosit ca materie primă mai multe categorii de silex, dar totdeauna numai una sau două dintre ele sunt predominante, evident în funcție de apropierea de locurile de aprovizionare respective. Având în vedere categoriile stabilite (pe baza cercetării personale a pieselor de silex³ sau mai rar în funcție de datele precise

1 Comșa Eugen, *Über die Verbreitung und Herkunft einiger von den Jungsteinzeitliche Menschen auf dem Gebiete Rumäniens verwendeten Werkstoffe*. În A. Móra Ferenc Múzeum Evkönyve, 1966-1967, Szeged, 1967, p. 25-33. Idem, *L'usage de l'obsidienne à l'époque néolithique dans le territoire de la Roumanie*, în Acta Archaeologica Carpathica, XI, 1969, 1, Kraków, 1970, p. 5-15. Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită pe teritoriul României*, București, 1970, p. 83-89.

2 Eugen Comșa, *op. cit.*, Szeged, 1967, p. 25-33.

3 În cursul ultimilor ani am studiat și determinat tipologic silexurile din numeroase așezări neolitice, păstrate în aproape 80 de muzee din țară. În listele de localități pe perioade, menționăm numai cine a descoperit o așezare sau alta și cine a făcut săpături în obiectivul respectiv, deoarece în multe cazuri determinarea tipului de silex a fost făcută de noi.

publicate de alți cercetători) am trecut pe hărți de răspindire așezările în cadrul cărora s-a utilizat un fel sau altul de silex. Astfel, treptat, prin cercetarea a numeroase loturi s-a ajuns la delimitarea unor arii de răspindire pentru fiecare categorie de silex în parte⁴. Unele dintre arealuri sînt alăturate, altele se suprapun în întregime sau parțial. Subliniem că studiul s-a făcut nu global, ci din punct de vedere cronologic, de la cultură la cultură, de la perioadă la perioadă, pentru a se observa și explica eventualele deosebiri cantitative și calitative.

Cu toate că documentarea noastră pentru unele zone este destul de săracă, din cauza cercetărilor și săpăturilor insuficiente, totuși de pe acum este deosebit de interesant de remarcat că zonele de răspindire a diferitelor categorii de silex au avut o întindere variabilă în decursul epocii neolitice.

Ne-am propus ca într-o serie de lucrări să analizăm pe rînd fiecare categorie de silex, din toate zonele determinate⁵.

În cele ce urmează ne vom referi la tipul principal de silex din sudul țării, pentru care am propus denumirea de silex de tip „balcanic”⁶ (numire folosită pînă acum și de către alți specialiști), documentat (împreună cu alte tipuri, mai slab reprezentate) în: Oltenia, Muntenia, Dobrogea și în sudul Moldovei.

Silexul de tip „balcanic” este o calcedonie de culoare cafenie deschisă (cu diferite nuanțe, începînd de la galben) verzuie, opacă, adesea cu pete rare mici albe, rotunde, răspîndite uniform în masa rocii⁷.

Data fiind calitatea rocii ea clivează foarte regulat și de aceea a fost folosită începînd din epoca paleolitică (în Dobrogea) și pînă aproape de sfîrșitul erei vechi.

Oamenii din vechime dobîndeau roca în două feluri: din zăcăminte sau din pietrișuri.

a) Toate zăcămintele cunoscute în literatura de specialitate și cercetate de arheologi se află la sud de Dunăre, în zona platformei prebalcanice, în Dobrogea, în estul și în nordul R.P. Bulgariei⁸ (unde sînt cele mai importante zăcăminte).

⁴ Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 27.

⁵ Pentru exemplificare amintim articolul nostru: *Silexul de tip „balcanic”*, în *Apulum*, IX, Alba Iulia, 1971, p. 15—19.

⁶ V. și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 26—28.

⁷ Duritatea acestui fel de silex este de 6,5—7.

⁸ Zăcămintele de silex din nordul R.P. Bulgaria sînt numeroase. Pînă acum avem date despre zăcăminte: în dealurile din preajma Provadiei, lângă Kolarovgrad (ambele amintite de J. F. Gellert, *Prähistorisches aus dem östlichen Tafelbalkan insbesondere Muschelringe*, în *PZ*, XXI, 1930, p. 269); de la Novi Pazar, Nikopol, Belogradciško (V. Mikov, *Селищна морфология от бронзовата епоха до с. Веце иново*, în *Izvestia — Institut*, XIII, 1939, p. 200); în zona din apropiere de Pliska se menționează zăcămintele de la Cerna Bara (informație de la H. Todorova).

Pe teritoriul țării noastre s-au descoperit de-a lungul anilor, o serie de zăcăminte de silex balcanic de către diferiți cercetători (fig. 1, nr. I—XXII). Aici vom menționa descoperirile cunoscute pînă în prezent precizînd că prin cercetările viitoare lista urmează să fie completată.

Prin cercetările noastre de suprafață efectuate în lungul Văii Carasu, în 1950, lângă fosta gară Dorobanțu, jud. Constanța, pe versantul sudic al văii, am găsit bulgări de silex, dintr-un zăcămint sărac (fig. 1, nr. XVIII). La suprafața solului, panta are aspect neregulat, indicînd prin aceasta că acolo, foarte probabil, în vechime a fost o carieră.

În apropiere, în vecinătatea localității Poarta Albă, la vest și la nord de ea, pe coastele dealurilor se găsesc în cantitate apreciabilă bulgări de silex „balcanic” (fig. 1, nr. XVII).

Un alt zăcămint, cu numeroși bolovani de silex, am descoperit în același an, la nord-est de Medgidia, în cuprinsul unei cariere vaste (fig. 1, nr. XVI).

În punctele amintite, silexul de tip „balcanic” se prezintă sub formă de bulgări mai mari sau mai mici, prelungi, de regulă de formă conică.

În 1956, prin cercetările executate de C.S. Nicolăescu—Ploșor, s-au descoperit numeroase zăcăminte. Atunci se preciza că „silexul organogen este prezent aproape pretutindeni în depozitele de calcar, precum și în aluviunile și terasele apelor ce le străbat”⁹.

Cu acest prilej s-a lămurit și problema ridicată de o descoperire mai veche, de la Capul Midia. Cercetarea făcută a dus la precizarea că la Capul Midia (fig. 1, nr. V): „deasupra depozitelor de calcar sarmatic... se suprapune un orizont de argile și marne roșiatice calcareose, în care se găsesc frecvent bolovani de silex”¹⁰.

La Topalu (fig. 1, nr. IX) situația este similară. În calcarul de acolo silexul ca materie primă există „din belșug și de bună calitate”¹¹.

Prin investigațiile făcute de C.S. Nicolăescu—Ploșor s-au descoperit zăcăminte de silex „balcanic” în vecinătatea localităților (v. harta fig. 1) Greci (nr. I), Cîrjelari (nr. II), Baș Pınar (nr. III), Mihai Viteazu (nr. IV), Grădina (nr. VI), Mihail Kogălniceanu (nr. VII), Horia (nr. VIII), Capidava (nr. X), Băltăgești (nr. XI), Dunărea (nr. XII), Cernavodă (nr. XIII), Peștera (nr. XIV), Medgidia, Valea Opreanu (nr. XV), Cișla (nr. XIX) și altele¹².

b) O parte din materia primă necesară comunităților din sudul Cimpiei Române putea fi obținută din straturile de pietriș din apropierea Dunării. Bulgări de silex „balcanic” am găsit în cursul cercetă-

⁹ C. S. Nicolăescu—Ploșor, *Raport preliminar asupra cercetărilor paleolitice din anul 1956*, în *Materiale*, V, 1959, p. 16.

¹⁰ *Ibidem*, p. 16.

¹¹ *Ibidem*, p. 16.

¹² *Ibidem*, p. 16.

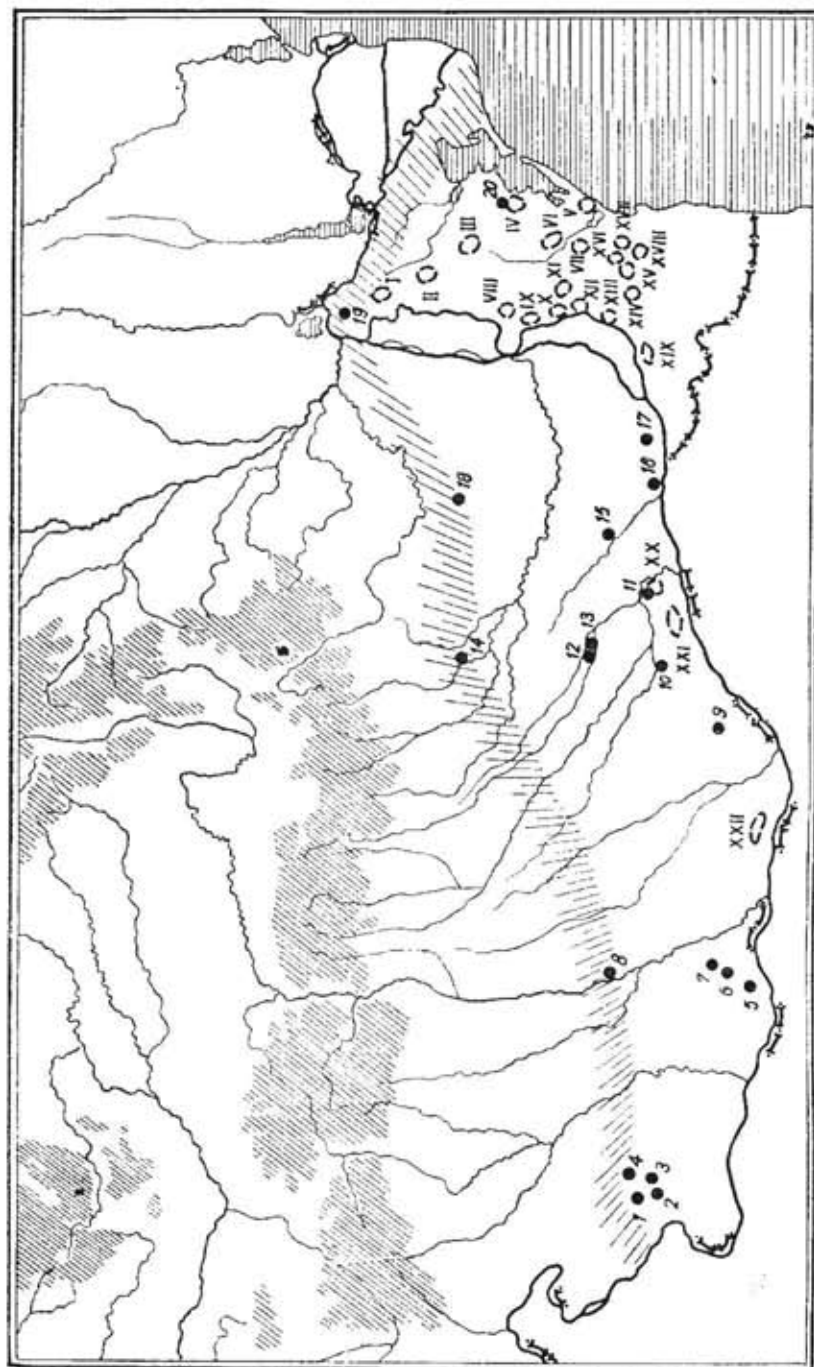

Fig. 1 Harta de răspândire a pieselor de silex de tip „balcanic”, din cursul neoliticului timpuriu (zonele marcate cu cifre latine reprezintă zăcămintele).

Fig. 1 Charte de diffusion des pièces de silex de type „balkanique”, (les zones marquées par les chiffres latins signifient des gisements).

rilor arheologice de suprafață, în pietrișurile de la baza malurilor înalte de lângă fostele lacuri Greaca (nr. XXI) și Suhaia (nr. XXII). Bulgări similari se găsesc și în pietrișurile din carierele actuale din marginea comunei Radovanu (nr. XX), jud. Ilfov. Fără îndoială lista unor astfel de puncte va fi îmbogățită, cu timpul, paralel cu înmulțirea cercetărilor de suprafață din lungul Dunării.

Pietrișurile amintite au fost aduse de ape din platforma prebalcanică, în vremuri îndepărtate, atunci când se producea colmatarea lacului getic¹³.

Din cele două modalități de a obține materia primă, considerăm că oamenii neolitici din sudul Munteniei și al Olteniei, au preferat bolovanii de silex obținuți pe calea schimburilor, de la comunitățile care locuiau la sud și la est de Dunăre, mai ales că de acolo puteau căpăta bulgări de cremene mai mari,¹⁴ cei proveniți din pietrișurile din sudul Cîmpiei Române, fiind, de obicei, de dimensiuni mici. După toate probabilitățile locurile de aprovizionare s-au schimbat de la perioadă la perioadă.

Silexul de tip „balcanic” a fost utilizat încă din epoca paleolitică, dar numai în Dobrogea. Astfel în două locuri: la Peștera și lângă Medgidia (la gura Văii Opreamu) s-au găsit urmele unor locuri de prelucrare a acestui fel de silex datînd din epoca paleolitică¹⁵.

În decursul celor trei perioade ale epocii neolitice silexul „balcanic” a avut o utilizare din ce în ce mai intensă, dar inegală.

Pentru perioada timpurie a epocii neolitice (fig. 1), când ambele maluri ale Dunării, pe o lungime apreciabilă, erau locuite de comunitățile culturii Dudești—Hotnița I, deși numărul unor astfel de descoperiri este încă redus, se poate arăta că zăcămintele de silex „balcanic” erau cunoscute și că materia primă era răspîdită destul de departe spre nord, din preajma Dunării și ajungînd pînă la o limită, care, în stadiul actual al cercetărilor, corespunde cu o linie convențională ce ar uni punctele de descoperire din localitățile: Cleanov—Ipotești — Bucov — Largu — Garvăn. Pe culturi descoperirile se împart astfel — Cultura Dudești: Cleanov¹⁶ (nr. 4), Verbița¹⁷ (nr. 1),

13 C. S. Nicolăescu—Ploșșor în Dacia, NS, VII, 1963, p. 10 fig. 1 notează câteva conuri de dejecție ale râurilor sud dunărene, la acestea credem că ar trebui adăugat încă un astfel de con puțin mai la vest de Oltenița.

14 Drept dovadă, că erau transportați uneori bulgări destul de mari de silex menționăm o notiță despre o „mare piatră galbenă de cremene în greutate de 1000 oca, găsită în marginea Dimboviței, în capitala București, în mahalaua Dudești, la adîncime de 2 stînjeni în pămînt (din potoape) vrednică de admirat” păstrată în colecția Pappazoglu, v. „Muzeul Pappazoglu”, 1964, p. 45.

15 C. S. Nicolăescu—Ploșșor, op. cit., p. 17.

16 Săpături efectuate de C. S. Nicolăescu—Ploșșor, în cadrul Colectivului Verbicioara.

17 Săpături Cornelii Mateescu, în cadrul Colectivului Verbicioara.

Verbicioara, așezarea A¹⁸ (nr. 2), Verbicioara, așezarea de pe Valea Popii¹⁹ (nr. 3), Ipotești²⁰ (nr. 8), Drăghiceanu²¹ (nr. 9), Radovanu așezarea „de la Foișor”²² (nr. 11), Boian—Vărăști²³ (nr. 16), Gurbănești²⁴ (nr. 15), Dudești²⁵ (nr. 12), Cernica²⁶ (nr. 13).

— *Cultura Vădastra, faza Vădastra I*: Vădastra²⁷ (nr. 6), Crușovu²⁸ (nr. 7).

— *Cultura Hamangia, faza veche*: Baia—Hamangia²⁹ (nr. 20).

— *Neolitic timpuriu, cultură neprecizată*: Orlea³⁰ (nr. 5), Comana³¹ (nr. 10), Bucov³² (nr. 14), Bogata³³ (nr. 17), Lărqu³⁴ (nr. 18), Garvăn³⁵ (nr. 19).

Amintim că în așezările cercetate prin săpături se constată un microlitism accentuat și faptul că materia primă folosită în principal, adică silixul de tip „balcanic”, era în cantitate relativ redusă, ceea ce a dus la întrebuințarea și a altor tipuri de silix (din zonele respective) și la încercarea altor roci mai puțin potrivite scopului urmărit³⁶.

În perioada mijlocie a epocii neolitice (fig. 2), corespunzătoare fazelor târzii ale culturii Vinča (în vestul Olteniei), fazei Vădastra II și fazelor de evoluție ale culturii Boian și Hamangia, se constată păstrarea în uz a unor rare tipuri de unelte microlite (de tradiție mai veche) și folosirea pe scară tot mai largă a uneltelor de dimensiuni mijlocii. Cantitatea de materie primă este mai mare și mai uniformă în raport cu perioada precedentă. Tipul de silix „balcanic” este predominant, din punct de vedere cantitativ el trecând de 60%. În mare, faptul s-ar putea explica prin extinderea teritoriului locuit de comu-

18 Săpături Colectivul Verbicioara.

19 Cercetări de suprafață efectuate de C. S. Nicolăescu—Ploșor și Eug. Comșa.

20 Săpături Eugen Comșa.

21 Săpături Al. Păunescu.

22, 23, 25 Săpături Eugen Comșa.

24 Săpături Dinu V. Rosețli.

26 Săpături Gh. Căteuzino și Sebastian Morintz.

27 Corneliu Mateescu studiind o serie de piese paleolitice de silix de la Vădastra, aduce precizări importante cu privire la originea și caracteristicile calcedoniei balcanice, valabile și pentru silixurile folosite de omenii neolitici (v. Em. Protopopescu—Pake et Cornelius N. Mateescu, *Deux outils de silix paléolithiques de Vădastra*, în *Anthropozoicum*, VIII, 1958, p. 7-13).

28 Săpături Corneliu Mateescu.

29 Săpături D. Berciu. Ne referim la așezarea mai veche de pe malul lacului Sinoe.

30 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

31 Cercetări de suprafață și sondaje D. Berciu.

32 Piese izolate scoase la iveală cu prilejul săpăturilor efectuate de Maria Comșa.

33 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

34 Cercetări de suprafață Bucur Mîrea și Eugen Comșa.

35 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

36 Fapt observat în așezarea de la Dudești, unde sînt multe așchii din bolovani mici de alte roci, inutilizabile pentru facerea uneltelor.

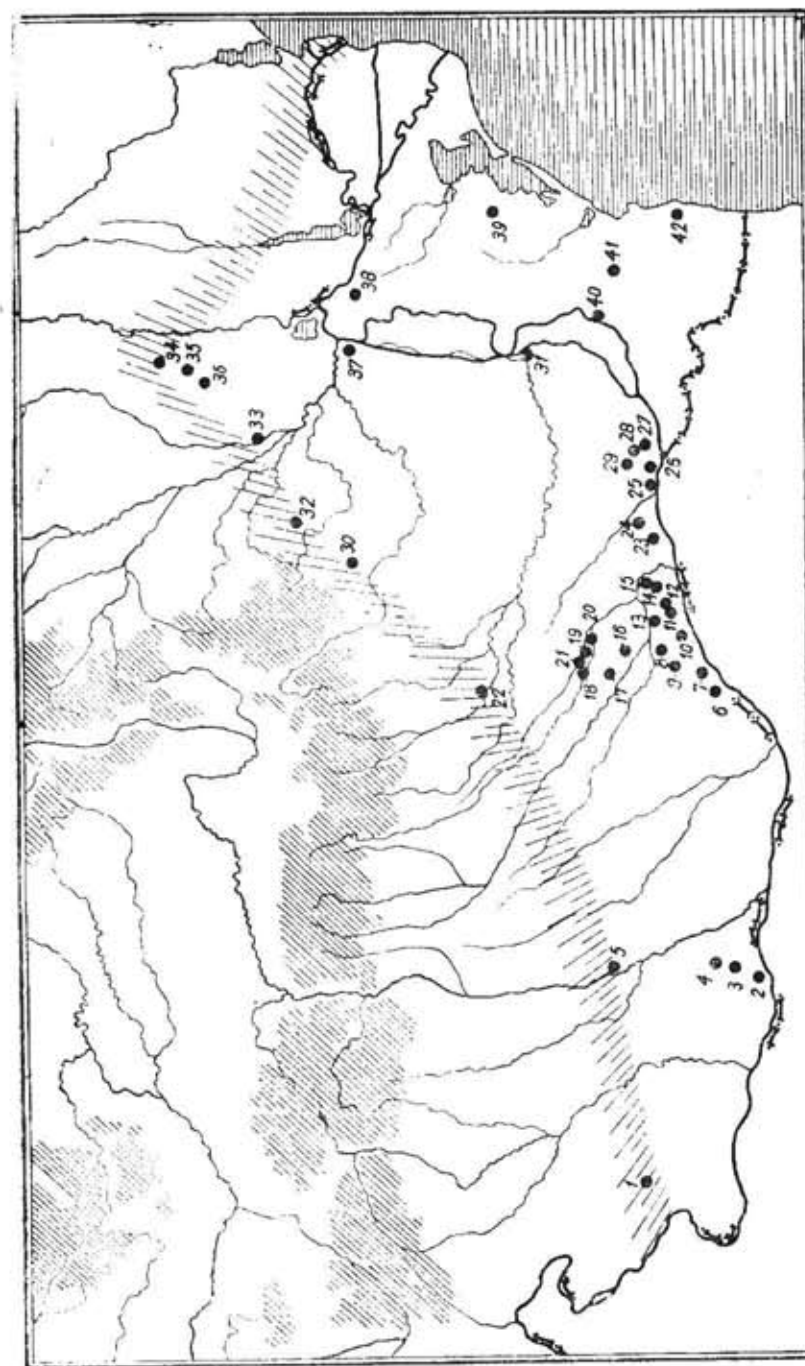

Fig. 2 Harta de răspândire a pieselor de silix de tip „balcanic”, din cursul neoliticului mijlociu.
Fig. 2 Charte de diffusion des pièces en silix de type „balcanique” de l’époque néolithique moyenne.

nitățile culturii Boian, în cursul fazei Vidra, pînă la poalele Balca-
nilor, cu alte cuvinte prin ocuparea efectivă (de către purtătorii cul-
turii) a zonelor mai bogate în zăcăminte de silex.

Unelte lucrate din astfel de silex se întîlnesc în următoarele așe-
zări:

— *Cultura Vinča, faza tirzie*: Verbicioara, așezarea B³⁷ (nr. 1),

— *Cultura Vădastra*: Orlea³⁸ (nr. 2), Vădastra³⁹ (nr. 3), Crușo-
vu⁴⁰ (nr. 4),

— *Cultura Boian*: Ipotești⁴¹ (nr. 5), Slobozia—Giurgiu⁴² (nr. 6),
Giurgiu—Malu Roșu⁴³ (nr. 7), Tangiru⁴⁴ (nr. 8), Petru Rareș⁴⁵ (nr. 9),
Pietrele⁴⁶ (nr. 10), Greaca, La Tișănie⁴⁷ (nr. 11), Greaca, La Slom⁴⁸ (nr.
12), Izvoarele⁴⁹ (nr. 13), Radovanu, La Muscalu⁵⁰ (nr. 14), Radovanu,
La Ghergălău⁵¹ (nr. 15), Vidra⁵² (nr. 16), Măgurele⁵³ (nr. 17), Giu-
lești⁵⁴ (nr. 18), Cățelu⁵⁵ (nr. 19), Glina⁵⁶ (nr. 20), București—Floreasca⁵⁷
(nr. 21), Tîrșor⁵⁸ (nr. 22), Spanțov⁵⁹ (nr. 23), Sultana⁶⁰ (nr. 24), Boian —
Vărăști⁶¹ (nr. 25), Ciocănești⁶² (nr. 26), Bogata⁶³ (nr. 27), Smirdanu⁶⁴
(nr. 28), Al. Odobescu⁶⁵ (nr. 29), Aldeni⁶⁶ (nr. 30), Lunca⁶⁷ (nr. 31).

— *Aspectul cultural Aldeni II*: Aldeni⁶⁸ (nr. 30), Bonțești⁶⁹ (nr.
32), Drăgănești—Tecuci⁷⁰ (nr. 33), Igești⁷¹ (nr. 34), Sîpeni⁷² (nr. 35),
Comănești⁷³ (nr. 36), Brăilița⁷⁴ (nr. 37), Luncavița⁷⁵ (nr. 38).

37 Săpături ale Colectivului Verbicioara.

38 Cercetări de suprafață Const. Iliescu.

39,40 Săpături Corneliu Mateescu.

41 Săpături Eugen Comșa.

42 Săpături Al. Păunescu.

43 Sondaje Al. Păunescu.

44,45,46 Săpături D. Berciu.

47-51 Săpături Eugen Comșa.

52 Săpături Dinu V. Rosetti.

53 Săpături P. Roman.

54 Săpături Eugen Comșa.

55,56 Săpături M. Petrescu-Dimbovița.

57 Sondaje Dinu V. Rosetti.

58 Săpături în așezarea neolitică efectuate de Victor Teodorescu.

59 Săpături Sebastian Morintz.

60 Săpături Ion Andrișescu.

61 Săpături Eugen Comșa.

62 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

63 Săpături Eugen Comșa.

64 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

65 Cercetări de suprafață Niță Anghelescu.

66,68 Săpături Gh. Ștefan.

67 Cercetări de suprafață Ion Barnea.

69 Săpături Vladimir Dumitrescu.

70 Săpături Eugen Comșa.

71-73 Piese de silex de tip „balcanic”, descoperite în aceste localități se păstrează în Muzeul de istorie Galați. Virfurile de suliță de la Sîpeni și Comănești au fost descoperite de M. Petrescu-Dimbovița cu prilejul cercetărilor de suprafață din 1939.

74 Săpături N. Harțușe.

75 Săpături Eugen Comșa.

— *Cultura Hamangia*: Baia—Hamangia⁷⁶ (nr. 39), Cernavodă⁷⁷ (nr.
40), Medgidia⁷⁸ (nr. 41), Techirghiol⁷⁹ (nr. 42).

Arealul astfel delimitat este aproape același, limita nordică co-
respunde în prezent cu o linie care ar uni punctele de descoperire de
lîngă localitățile: Verbicioara — Ipotești — Tîrșor — Bonțești —
Drăgănești — Tecuci și Igești, acoperind așadar sudul Olteniei, Mun-
teniei, Moldovei și toată Dobrogea⁸⁰. În comparație cu perioada mai
veche, aria de răspîndire a suferit unele modificări. În primul rînd
se constată folosirea silexului „balcanic” și în regiunea de dealuri
din nord-estul Munteniei și extinderea arealului și spre nord-est în
partea de miază-zi a Moldovei. Subliniem că extinderea utilizării si-
lexului de tip „balcanic” în Moldova corespunde cu documentarea în
aceea regiune și perioadă a comunităților aspectului cultural Aldeni
II. Purtătorii acestuia, originari din nord-estul Munteniei, pătrunzînd
în sud-estul Moldovei au adus cu ei și apoi au continuat să procure
silexul „balcanic” de la comunitățile înrudite din nordul Dobrogei.

În perioada tirzie a epocii neolitice (fig. 3), adică în cursul evo-
luției culturilor Sălcuța și Gumelnița, silexul „balcanic” a fost folosit
pe scară foarte largă, făcîndu-se din astfel de rocă numeroase unelte
de dimensiuni mai mari ca înainte și în cantitate mult mai mare.
Pe lîngă uneltele obișnuite a crescut numărul dărilor și s-a început
facerea, în „atelieri” specializate a unor piese deosebite și anume a
virfurilor de suliță, deosebit de îngrijit retușate, pe ambele fețe și
chiar topoare de silex. Ambele categorii de obiecte amintite erau fă-
cute de oameni foarte pricepuți în prelucrarea silexului. Pentru exem-
plificare amintim că după părerea lui C.S. Nicolăescu—Ploșor, pe
marginea de sud a grindului „lui Iancu Mușat” din apropierea loca-
lității Orlea, a existat un „atelier” de pregătire a virfurilor triun-
ghiulare de suliță, care de acolo erau răspîndite înspre nord și sud
diverselor comunități ale culturii Sălcuța⁸¹. Pe grindul menționat s-au
adunat multe mii de diverse piese de silex, mai ales așchii mărunte,
ca și o serie de virfuri de suliță întregi sau fragmentare. În schimb,
topoarele de silex se realizau chiar în cuprinsul așezărilor. Un astfel
de „atelier” de cioplire a topoarelor a fost descoperit și cercetat în
cuprinsul așezării gumelnițene de pe Ostrovelul de la Căscioarele⁸².
Amintim că din aceeași perioadă datează o serie de mici depozite de
unelte de silex (mai ales lame) găsite în unele așezări gumelnițene

78 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

79 Săpături Eugen Comșa și Doina Galbenu.

80 Piese de silex de tip „balcanic” au fost descoperite de colegii sovietici în
sud-vestul URSS, mai ales de-a lungul Dunării.

81 C.S. Nicolăescu—Ploșor, *Un atelier neolitic pentru confecționarea
virfurilor de săgeată: „Grindul lui Iancu-Mușat” — Orlea, în SCIV, XI,
1960, 2, p. 367-371.*

82 Silvia Marinescu Bilca, *Un „atelier” néolithique pour la taille de
haches en silex, în AR, XVII, 1965, 1, p. 48-53.*

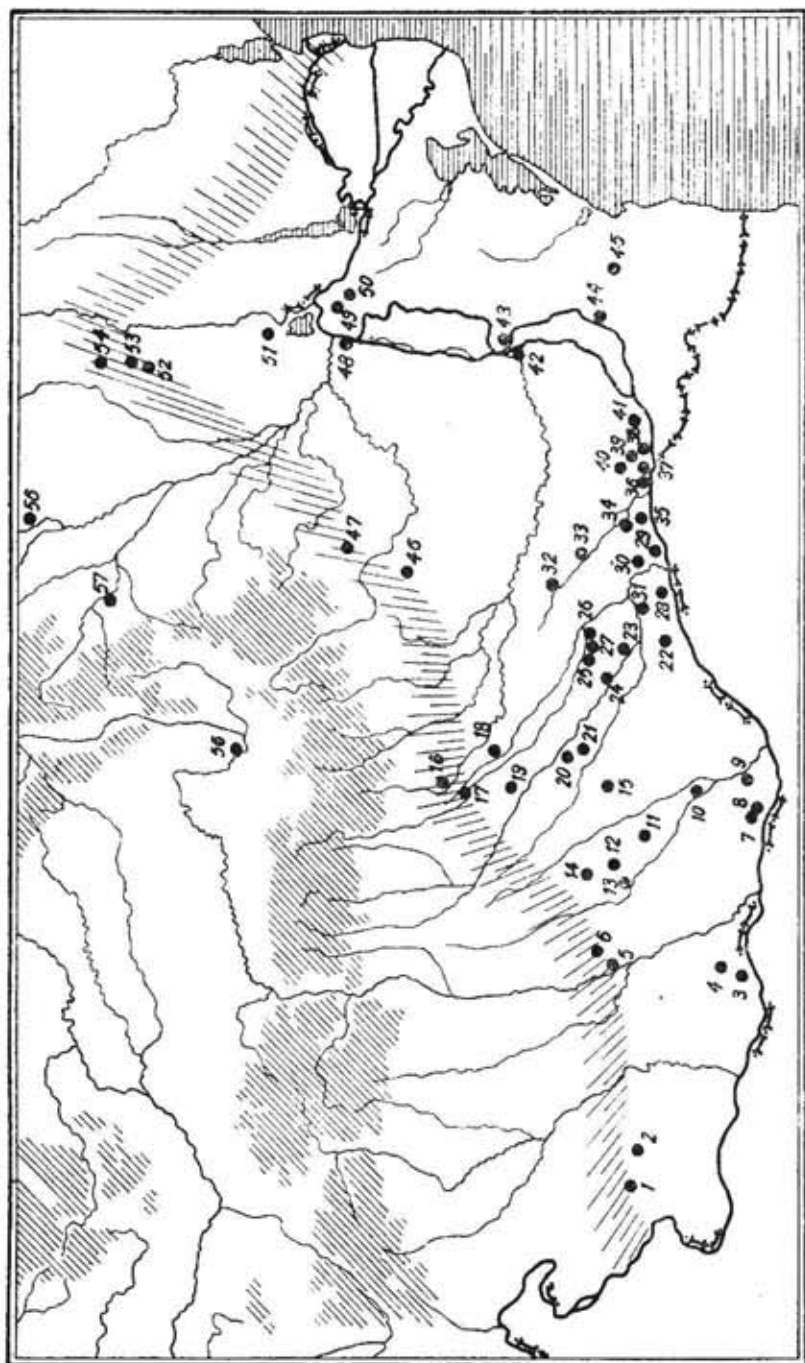

Fig. 3 Harta de răspândire a pieselor de silex de tip „balkan”, din cursul neoliticului tirziu.

Fig. 3 Carte de diffusion des piéres au silex de type „balkanique” de l’époque néolithique tardive.

sau sălcuțene. Tot de atunci se cunosc cele mai lungi lame de silex „balkan”, unele ajungând pînă la 30 cm lungime.

Din datele semnalate în diverse lucrări, rezultă că din punct de vedere cantitativ se constată o variabilitate de la o așezare la alta,⁸³ aparținind aceleiași culturi, chiar dacă este vorba de așezări situate la distanță aproximativ egală față de zăcăminte. De asemenea o variabilitate cantitativă se observă uneori chiar în cazul unor așezări suprapuse, datînd din diferite faze de evoluție.⁸⁴

Cercetarea pieselor de silex din numeroase așezări neolitice tirzii, ne-a permis să constatăm prezența uneltelor de silex „balkan” în punctele descoperite în preajma localităților :

— *Cultura Sălcuța* : Verbicioara, așezarea A⁸⁵ (nr. 1), Sălcuța⁸⁶ (nr. 2), Orlea⁸⁷ (nr. 3), Vădastra⁸⁸ (nr. 4), Brebeni⁸⁹ (nr. 6).

— *Cultura Gumelnița* : Ipotesti⁹⁰ (nr. 5), Suhaia⁹¹ (nr. 7), Fintinele⁹² (nr. 8), Frumoasa⁹³ (nr. 9), Calomfirești⁹⁴ (nr. 10), Licuriciu⁹⁵ (nr. 11), Drăcșani⁹⁶ (nr. 12), Cucuței⁹⁷ (nr. 13), Surdulești⁹⁸ (nr. 14), Blejești⁹⁹ (nr. 15), Viforita¹⁰⁰ (nr. 16), Geangoești¹⁰¹ (nr. 17), Nucet¹⁰² (nr. 18), Mătăsaru¹⁰³ (nr. 19), Crevedia¹⁰⁴ (nr. 20), Golășei¹⁰⁵ (nr. 21), Pietrele¹⁰⁶ (nr. 22), Comana¹⁰⁷ (nr. 23), Vidra¹⁰⁸ (nr. 24), Jilava¹⁰⁹ (nr. 25), Bobești¹¹⁰ (nr. 26), Glina¹¹¹ (nr. 27), Căscioarele¹¹² (nr. 28), Gumelnița¹¹³ (nr. 29), Curcani¹¹⁴ (nr. 30), Izvoarele¹¹⁵ (nr. 31), Mări-

83 De exemplu între așezarea de la Căscioarele (săpături Vladimir Dumitrescu) și cea de la Cunești (săpături Dorin Popescu).

84 În așezarea Gumelnița, Vladimir Dumitrescu observă o deosebire în privința cantității de unelte de silex între nivelul inferior și cel superior. (v. *Fouilles de Gumelnița*, în *Dacia*, II, 1925, p. 44).

85 Săpăturile colectivului Verbicioara.

86 Săpături D. Berciu.

87 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

88 Săpături Corneliu Mateescu.

89 Săpături D. Berciu și M. Butoiu.

90 Săpături Eugen Comșa.

91 Cercetări de suprafață B. Mitrea.

92-94 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

95-97 Cercetări de suprafață Nelu Baroană.

98 Săpături M. Petrescu-Dimbovița.

99 Săpături D. Berciu.

100-102 Informații primite de la Muzeul de Istorie Tirgoviște.

103 Informații primite de la Gh. Bichir.

104-105 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

106-107 Săpături D. Berciu.

108-109 Săpături Dinu V. Rosetti.

110 Săpături M. Petrescu-Dimbovița.

111 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

112 Săpături Gh. Ștefan.

113 Săpături Vladimir Dumitrescu.

114 Informație primită de la dr. C. Diculescu.

115 Săpături Eugen Comșa.

uța¹¹⁶ (nr. 32), Sărulești¹¹⁷ (nr. 33), Sultana¹¹⁸ (nr. 34), Chiselet¹¹⁹ (nr. 35), Vărăști, Grindul Cochirei¹²⁰ (nr. 36), Boian—Vărăști așezarea Boian B¹²¹ (nr. 37), Bogata¹²² (nr. 38), Smirdanu¹²³ (nr. 39), Al. Odobescu¹²⁴ (nr. 40), Cunești¹²⁵ (nr. 41), Lunca¹²⁶ (nr. 42), Hirșova¹²⁷ (nr. 43), Cernavodă¹²⁸ (nr. 44), Medgidia¹²⁹ (nr. 45).

— *Aspectul Aldeni II, faza tirzie*: Sărata Monteoru¹³⁰ (nr. 46), Aldeni¹³¹ (nr. 47), Brăilița¹³² (nr. 48), Văcăreni¹³³ (nr. 49), Lunca-vița¹³⁴ (nr. 50), Stoicani¹³⁵ (nr. 51), Berești¹³⁶ (nr. 52), Mălușteni¹³⁷ (nr. 53), Fedești¹³⁸ (nr. 54).

Aria de răspândire nu s-a modificat aproape deloc, limita nordică corespunde cu o linie unind: Verbicioara — Brebeni — Surdulești — Viforita — Sărata Monteoru — Aldeni — Fedești. Merită amintit faptul că unele piese rare de silex de tip „balcanic” s-au găsit și în locuri mai depărtate spre nord, ca de exemplu: la Ariușd¹²⁹ (nr. 55), în sud-estul Transilvaniei, apoi la Brad¹⁴⁰, Văleni¹⁴¹ (nr. 56) și probabil la Tg. Ocna¹⁴² (nr. 57), în vestul Moldovei. Aceste piese se pot explica prin extinderea și intensificarea relațiilor de schimb între purtătorii culturii Gumelnița cu acei ai culturii Cucuteni.

Odată cu încheierea epocii neolitice a încetat producerea și folosirea uneltelor clasice de silex. În perioada de tranziție de la epoca neolitică la epoca bronzului s-a continuat utilizarea în număr mare a pieselor de silex de tip „balcanic”, dar de obicei este vorba de așchii de diferite forme, uneori retușate și folosite ca atare.¹⁴³

116 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

117 Cercetări de suprafață Dinu V. Rossetti.

118 Săpături Ion Andrieșescu.

119 Săpături Hortensia Dumitrescu.

120 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

121 Săpături V. Christescu, apoi Eugen Comșa.

122 Săpături Eugen Comșa.

123-124 Cercetări de suprafață Niță Angheliescu.

125 Săpături Dorin Popescu.

126 Cercetări de suprafață Ion Barnea.

127 Săpături Doina Galbenu.

128 Săpături D. Berciu.

129 Săpături N. Hartuche.

130 Săpături Ion Nestor.

131 Săpături Gh. Ștefan.

132 Săpături N. Hartuche.

133 Cercetări de suprafață Eugen Comșa.

134 Săpături Eugen Comșa.

135 Săpături M. Petrescu-Dimbovița.

136 Cercetări de suprafață efectuate de M. Petrescu-Dimbovița.

137-138 Cercetări de suprafață M. Petrescu-Dimbovița.

139 Piese păstrate în colecția Muzeului județean de la Sf. Gheorghe.

140 Săpături Al. Vulpe.

141 Săpături Hortensia Dumitrescu.

142 Săpături C. Matasă.

143 De exemplu în complexul cercetat de noi la Orlea (SCIV, 18, 1967, 2, p. 207-220).

În perioada de la începutul epocii bronzului și până la sfârșitul celei de a doua epoci a fierului s-au folosit tot mai rar obiecte de silex „balcanic”.

În cuprinsul ariei de răspândire a pieselor lucrate din silex de tip „balcanic” au mai fost făcute și utilizate unelte realizate din alte feluri de silex. Până acum am deosebit câteva tipuri secundare, specifice pentru anumite zone mai restrinse.

— Menționăm mai ales silexul de tip „oltenesc”, descoperit mai întâi și în proporție mai mare în Oltenia și apoi pe cea mai mare parte din întinderea Munteniei. Până acum unelte lucrate din astfel de silex lipsesc din așezările neolitice din partea estică a acestei provincii.¹⁴⁴

— În nord-estul Munteniei, în zona de curbură a Carpaților, în mai multe așezări neolitice este documentat silexul de tip „vrincean”,¹⁴⁵ iar într-o zonă învecinată spre vest, în zona corespunzătoare bazinului superior al riului Buzău, este documentat silexul „de Buzău”.¹⁴⁶

— În sfârșit, în partea de nord-vest a Munteniei, în toate piriurile din zona de coline, dar mai ales pe teritoriul satelor Cremenari se găsește foarte mult silex pentru care propunem denumirea de silex „de Argeș”.¹⁴⁷

Este de la sine înțeles că în așezările neolitice din fiecare zonă în parte diferitele tipuri de silex au fost folosite concomitent în funcție de cantitatea și calitatea materiei prime. Datele prezentate reprezintă doar stadiul cercetărilor. Nu excludem posibilitatea ca și alte tipuri de silex să fie descoperite în zonele din nordul și vestul Olteniei. De altfel cu prilejul cercetărilor arheologice de suprafață pe care le-am efectuat împreună cu C.S. Nicolăescu—Ploșor în diferite cariere, de lângă satele Carpen și Cleanov, în pietrișuri, am descoperit numeroși bolovani de silex.

Analiza datelor expuse cu privire la folosirea ca materie primă a silexului de tip „balcanic” ne duce la câteva concluzii de ordin general, valabile și pentru alte arii de răspândire:

Cercetarea problemelor referitoare la tipul de silex studiat dovedește că în sudul țării noastre, în cursul epocii neolitice, tehnica de prelucrare a silexului a urmat un curs ascendent. Piese mai greu

144 Eugen Comșa, *op. cit.*, Szeged, 1967, p. 27-29.

145 *Ibidem*, p. 27 și 29 (nr. IV).

146 *Ibidem*, p. 27 și p. 29 (nr. III). Zăcămintele importante la Lapoș (cercetări și săpături Fl. Mogoșanu) și la Sita Buzăului (cercetări și săpături Al. Păunescu).

147 Este un grup nou determinat în ultimii ani. Cercetările de la Cremenari au fost efectuate de colectivul Hidrocentralei Olt.

de realizat și cele mai frumoase (dovedind o tehnică avansată și o pricepere deosebită) au fost realizate în cursul perioadei târzii a epocii neolitice.

Materia primă era răspândită pe calea schimburilor dintre comunități, sub formă de bulgări. Admitem însă că mai târziu spre sfârșitul epocii neolitice, silexul a fost răspândit și sub formă de nucleu.

Se constată că nu toate tipurile de unelte de silex erau lucrate în fiecare așezare, ci: piesele obișnuite (de exemplu lamele, răzuitoarele) erau făcute în fiecare așezare, iar piesele deosebite (de exemplu: virfurile de sulită și topoarele de silex) au fost realizate în „ateliere” specializate, din anumite locuri în preajma zăcămintelor sau în cuprinsul unor așezări, apoi erau răspândite gata finite altor comunități, care locuiau mai departe de zona zăcămintelor.

În fiecare arie culturală s-au întrebuințat în principal silexurile aflătoare în ținutul respectiv.

Uneori se observă o legătură directă între extinderea teritoriului locuit de purtătorii unei culturi și cantitatea de silex utilizat, ceea ce probabil indică pe de o parte tendința de a ocupa zonele zăcămintelor de silex (ca și a altor roci utile), iar pe de altă parte faptul că silexul se obținea greu pe calea schimburilor dintre comunitățile unor culturi deosebite, deci în zonele de contact dintre culturi. În aceeași ordine de idei se constată că în cazul ocupării unor teritorii de către comunități din regiuni vecine cum este cazul comunităților aspectului cultural Aldeni II, care s-au extins din nord-estul Munteniei în sudul Moldovei și la nord de gurile Dunării (în sud-vestul URSS) ajungând într-o regiune săracă în silex au adus cu ei și au folosit silexul de tip „balkanic”, întrebuințat în principal în ținutul lor de origină. Semnalăm și observația că apariția în număr mare, a unor unelte lucrate din alt tip de silex, neobișnuit pentru regiunea dată, de regulă, oglindește că în zona respectivă s-au produs schimbări de populație.

Studierea amănunțită și a celorlalte tipuri mai importante de silexuri de pe teritoriul țării noastre, ne va permite să completăm treptat atât documentarea, cât și concluziile istorice la care ajungem pe baza analizării problemelor ridicate.

EUGEN COMȘA

București, 16 februarie 1972

LE SILEX DE TYPE „BALKANIQUE”

— résumé —

L'article traite des traits caractéristiques du silex dit de type balkanique, tout en mentionnant aussi l'emplacement géographique des différents gisements de ce type (en Dobroudja et dans les plages de gravier voisines à la rive nord-danubienne).

Tout au long du néolithique les communautés qui habitaient l'Olténie, la Valachie, la Dobroudja et le Sud-Est de la Moldavie ont employé de préférence l'outillage en silex de type „balkanique”. Les listes des découvertes de ce genre pour chaque période et civilisation si elles ne sont pas complètes, elles sont par contre rédigées de manière à délimiter l'aire de diffusion de cette matière première. Bien d'autres sites, ne figurant pas dans ces listes, existent néanmoins dans cette aire et ils ont sans doute employé ce même silex „balkanique”. La gamme de cet outillage va depuis les microlithes des premiers temps du néolithique jusqu'aux outils de l'étape finale de cet âge, telles les lames de 30 cm. et certaines pièces comme les haches et les pointes de lance confectionnées dans des „ateliers spécialisés”.